

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΝΕΟΛΑΙΑ

**ΨΑΛΛΙΔΑΣ Β.¹, ΚΑΡΡΑΣ, Κ.², ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ Δ.³, ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ Δ.⁴,
ΜΑΡΙΝΑΚΗ Α.⁵, ΘΗΒΑΙΟΥ Ι.⁵, ΜΙΧΟΥ Τ.⁵, και ΣΙΜΙΤΖΗΣ Τ.⁶**

¹ Ελληνική Εταιρεία, ² Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ³ Πρόεδρος ΣΠΕ της Ελληνικής Εταιρείας, ⁴ Διευθυντής της Ελληνικής Εταιρείας, ⁵ Ερευνήτριες της Εταιρείας Alternative-RS, ⁶ Διευθυντής της Εταιρείας Alternative-RS, e-mail: psallida@techlink.gr.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η δεύτερη Πανελλαδική έρευνα της Ελληνικής Εταιρείας είναι επανάληψη έρευνας του 2001 και έγινε προκειμένου να καταγραφούν πιθανές αλλαγές και επιζητούσε να αποτυπώσει τις στάσεις του σύγχρονου Έλληνα σε σχέση με το περιβάλλον, την ευαισθητοποίησή του, τις στάσεις και απόψεις του σχετικά με τις Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις και τις γνώσεις του σχετικά με τα προβλήματα του περιβάλλοντος. Η έρευνα παραγγέλθηκε στη Alternative-RS από την Ελληνική Εταιρεία με χορηγό την Coca Cola Ελλάς. Το αντιπροσωπευτικό δείγμα ήταν 2000 Έλληνες 13-70 χρόνων, από 21/02 έως 18/03/2005. Διαπιστώνεται διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον για θέματα περιβάλλοντος, η ενημέρωση των πολιτών είναι καλύτερη και πληρέστερη και ιδιαίτερα των νέων. Είναι δυσαρεστημένοι για ελλιπή ενημέρωση στα σχολεία. Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν στους νέους και ειδικότερα τα σχετιζόμενα με την ΠΕ και την επίδραση του σχολείου.

ΨΑΛΛΙΔΑΣ Β.¹, ΚΑΡΡΑΣ Κ.², ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ Δ.³, ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ Δ.⁴, ΜΑΡΙΝΑΚΗ Α.⁵, ΘΗΒΑΙΟΥ Ι.⁵, ΜΙΧΟΥ Τ.⁵ και ΣΙΜΙΤΖΗΣ Τ.⁶

¹ Elliniki Etaireia, ² Chairman of Elliniki Etaireia for the Protection of Environment and Cultural Heritage, ³ Chairman of SPE of Elliniki Etaireia, ⁴ Director of Elliniki Etaireia, ⁵ Researcher of Alternative - RS, ⁶ Director of Alternative - RS

ABSTRACT

The second Pan-Hellenic research of Elliniki Etaireia is repetition of 2001' research and becomes so that καταγραφούν πιθανές αλλαγές and sought it impresses the attitudes of modern Greek concerning the environment, his sensitization, the attitudes and his opinions with regard to the Not Governmental Environmental Organisations and his knowledge with regard to the problems of environment. The research was ordered in the Alternative - RS from the Elliniki Etaireia sponsored by the Coca Cola Greece. The representative sample was 2000 Greeks 13-70 years, from 21/02 until 18/03/2005. Is realised permanently increasing interest for environment them, the briefing of citizens is better and more complete and particularly to the youth. They are dissatisfied for insufficient briefing in the schools. In the present statement are presented elements that concern in the youth and more specifically related with the Environmental Education and the effect of school.

Λέξεις κλειδιά: περιβαλλοντική εκπαίδευση, μη κυβερνητικές περιβαλλοντικές οργανώσεις, Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ρόλος των Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων ΜΚΠΟ στις σύγχρονες κοινωνίες έχει διαφοροποιηθεί. Η δομή, η λειτουργία και η φιλοσοφία τους προσανατολίζεται έτσι ώστε να αξιοποιούν τις εμπειρίες διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Διεθνώς έχει αναπτυχθεί η προσπάθεια καταγραφής των γνώσεων, απόψεων και αξιών διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Οι δημοσκοπήσεις και μάλιστα αυτές που επαναλαμβάνονται είναι σήμερα αναγκαίες όσο ποτέ άλλοτε. Οι ΜΚΠΟ σήμερα μελετούν με συστηματικό τρόπο τις απόψεις των ανθρώπων και ειδικότερα των νέων και αναζητούν νέους τρόπους παρέμβασης στην κοινωνία για αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των προβλημάτων του περιβάλλοντος. Η κοινωνία των πολιτών χρειάζεται ενεργητική συμμετοχή και δράση και προϋποθέτει κοσμοαντίληψη κοινή και εμπνευσμένη. Κοσμοαντίληψη που να διακρίνεται από απόψεις και ιδανικά για μια καλύτερη κοινωνία. Ο υπεύθυνος περιβαλλοντικά πολίτης είναι αυτός που συμμετέχει στην ΜΚΠΟ. Πολλοί ερευνητές διεθνώς αλλά και στην Ελλάδα θεωρούν ότι βασικός στόχος της Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (ΠΕ) είναι η διαμόρφωση του υπεύθυνου περιβαλλοντικά πολίτη. Εμφανίζεται λοιπόν η αναγκαιότητα για τη διερεύνηση της περιβαλλοντικής συνείδησης συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων με σκοπό την αξιοποίηση των ευρημάτων αυτών των ερευνών προς όφελος του περιβάλλοντος διά μέσου της αποτελεσματικής δράσης των ΜΚΠΟ.

Για το σκοπό αυτό η Ελληνική Εταιρεία (ΕΕ) για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστική Κληρονομιάς σχεδίασε και υλοποίησε πανελλαδική έρευνα το 2001 (Ψαλλιδάς κα, 2005). Παρόμοιες έρευνες στην Ελλάδα έχουν γίνει για απόψεις, στάσεις και συμπεριφορές για το περιβάλλον σε νέους της ευρύτερης περιοχής των Αθηνών (Παντής κ.α., 1996), σε μαθητές Γυμνασίου (Πυροβέτση κα 1993, Ντούβλη, 1997, Ντούβλη κα, 1999, Καλαϊτζίδης 1998, Τρικαλίτη, Βασσάλα, Αγγελίδου, Μάναλης και Πλατανιστιώτη 1999, Δίτσιου, 2002, Ψαλλιδάς κα, 2005, Κατσίκης και Βογιατζής, 2005), σε φοιτητές (Αιβαζίδης κα. 1999) σε δασκάλους (Γιανακάκη, 1999, Χατζηφωτίου, 1999, Ράπτης και Πετρενίτη 1999, Δίτσιου, 2002) σε καθηγητές μέσης εκπαίδευσης (Ρακιντζής 1997, Ρακιντζής κα, 1999, Ρωμαντζής, 1998, Αθανασάκης, 1992) σε γεωργούς (Pyrovetsi & Daoutopoulos, 1999) σε ψαράδες (Daoutopoulos & Pyrovetsi, 1990).

Στο πλαίσιο προσπάθειας διερεύνησης της περιβαλλοντικής συνείδησης των Ελλήνων το φθινόπωρο του 2001 ολοκληρώθηκε η πρώτη Πανελλαδική έρευνα της Ελληνικής Εταιρείας που επιζητούσε να αποτυπώσει τις στάσεις του σύγχρονου Έλληνα σε σχέση με το περιβάλλον, την ευαισθητοποίησή του, τις στάσεις και απόψεις του σχετικά με τις (ΜΚΠΟ) και τις γνώσεις του σχετικά με τα προβλήματα του περιβάλλοντος.

Αρχές του 2005 ολοκληρώθηκε επανάληψη της έρευνας προκειμένου να καταγραφεί η σημερινή κατάσταση για διαπίστωση πιθανών αλλαγών. Για τις ανάγκες της έρευνας που ήταν Πανελλήνιας εμβέλειας, σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν δυο στάδια. Οι ερευνητικοί στόχοι ήταν:

- Ύ η διερεύνηση του τι κατανοούν οι Έλληνες ως περιβάλλον και το βαθμό στον οποίο τους αφορά,
- Ύ η αποτύπωση του τι κατανοούν οι Έλληνες ως περιβαλλοντικό πρόβλημα και η σύγκριση με αυτά που τους απασχολούσαν παλαιότερα και με αυτά που εκτιμούν ότι θα τους απασχολούν στο μέλλον,
- Ύ η καταγραφή των πηγών πληροφόρησης για τα περιβαλλοντικά θέματα και του βαθμού αξιοπιστίας των,
- Ύ η διερεύνηση της γνώσης και των απόψεων των Ελλήνων σε σχέση με τις ΜΚΠΟ.,
- Ύ η καταγραφή του τι κάνουν ο Έλληνες για τη προστασία του περιβάλλοντος και
- Ύ η διερεύνηση του των απόψεων των Ελλήνων για το ποιον θεωρούν ως κύριο υπεύθυνο για τα προβλήματα περιβάλλοντος και την προστασία του.
- Ύ Η έρευνα παραγγέλθηκε στη Alternative-RS από την Ελληνική Εταιρεία και χορηγός ήταν η Coca Cola Ελλάς.

2. ΜΕΘΟΔΟΣ

Αρχικά έγινε ποιοτική έρευνα, προκειμένου να αποκαλυφθούν οι δυναμικές στάσεις και απόψεις των Ελλήνων σε σχέση με το περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά ζητήματα και στη συνέχεια μια εκτεταμένη ποσοτική έρευνα με στόχο την καταγραφή βασικών μεγεθών που διερευνούνται και στην ποιοτική έρευνα. Η ποιοτική έρευνα υλοποιήθηκε σε πέντε ομαδικές συζητήσεις, με διαφορετικές δημογραφικές ομάδες κοινού (Πίνακας 1) και από ειδικά στελέχη της εταιρείας Alternative από την 16η ως την 20η Δεκεμβρίου, 2004. Διαμορφώθηκε ένας οδηγός συζήτησης για την ποιοτική έρευνα για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι Έλληνες το περιβάλλον. Ο οδηγός αυτός περιελάμβανε τα παρακάτω:

1. Εισαγωγική συζήτηση / συστάσεις
2. Στάδιο 1: οι προβληματισμοί του κοινού σήμερα
3. Στάδιο 2: το περιβάλλον (αυθόρμητοι σχολιασμοί, εικόνες, χρώματα, συναισθήματα)
4. Στάδιο 3: Προβληματισμοί και ενημέρωση σε σχέση με το περιβάλλον
5. Στάδιο 4: Περί του πρακτέου και των υπευθύνων
6. Στάδιο 5: Περιβαλλοντικές οργανώσεις
7. Στάδιο 6: Μελλοντικές εξελίξεις

Πίνακας 1. Χαρακτηριστικά των δημογραφικών ομάδων κοινού για την ποιοτική έρευνα:

<ul style="list-style-type: none">✓ Άνδρες και γυναίκες✓ 15-55 ετών✓ Κάποιοι κατοικούν σε συνοικίες της Αθήνας που αντιμετωπίζουν περιβαλλοντικά προβλήματα✓ Όλων των κοινωνικοοικονομικών τάξεων✓ Κάτοικοι Αθήνας
--

Δηλαδή ερωτήσεις για: την **έννοια του περιβάλλοντος**, τη γνώση και αξιολόγηση **περιβαλλοντικών προβλημάτων**, τη γνώση και αξιολόγηση **στρατηγικών επίλυσης περιβαλλοντικών προβλημάτων**, τις στάσεις προς τις **πηγές πληροφόρησης**.

Η ποσοτική έρευνα υλοποιήθηκε με τηλεφωνικές συνεντεύξεις και με τη συμπλήρωση ερωτηματολογίου σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 2000 Ελλήνων 13-70 χρόνων. Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε βασίστηκε στο προηγούμενο της έρευνας του 2001 με ορισμένες τροποποιήσεις που κρίθηκαν απαραίτητες λόγω της παρέλευσης τριών χρόνων. Και από τις δύο έρευνες διαπιστώνεται περιορισμένη και ελλιπής γνώση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και παράλληλα ελλιπής και μη συστηματική ενημέρωση του κοινού, κάτι που αποδίδεται τόσο στα ΜΜΕ όσο και σε άλλους φορείς που ασχολούνται με το περιβάλλον.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Κατά τη ποιοτική έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι άνθρωποι που συμμετείχαν είχαν κάποια στοιχεία που τους διαφοροποιούν μεταξύ τους, όπως:

- Ø Ο τρόπος με τον οποίο θέτουν τις προτεραιότητές τους
- Ø Πως διαχειρίζονται τις αγωνίες τους
- Ø Ο τρόπος που αντλούν αναγνώριση και αυτοπεποίθηση
- Ø Πως αποφασίζουν για τις πράξεις τους.

Έτσι, τα στοιχεία που συλλέχθηκαν δεν είναι απλά δημογραφικά, αλλά έχουν και κοινωνικό και ψυχογραφικό χαρακτήρα.

Ενώ η ηλικία εξακολουθεί να είναι ένας καθοριστικός παράγοντας διαφοροποίησης, υπήρχαν πάντα και διαφοροποιήσεις που άπτονταν άλλων παραμέτρων (π.χ: επιμέρους προσλαμβάνουσες ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο, την περιοχή κατοικίας κλπ.). Γι αυτό το λόγο, αναλύσαμε αυτά που ακούσαμε, σε συνάρτηση με ψυχογραφικούς παράγοντες, έτσι όπως αυτοί επηρεάζονται από τη φάση ζωής και όλες τις άλλες παραμέτρους. Κατά αυτόν τον τρόπο, καταλήξαμε ουσιαστικά στην δημιουργία τεσσάρων ομάδων με τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους. Τέσσερις ομάδες

πολιτών διαμορφώθηκαν έτσι ώστε να αποτελέσουν το πλαίσιο ανάλυσης που χαρακτηρίζονται με λέξεις κλειδιά όπως (1) **Τζιτζίκες** – Ετεροπροσδιορισμός και Κοινωνική ταυτότητα, (2) **Αετόπουλα** – Αυτοπροσδιορισμός και Ανακάλυψη ταυτότητας μέσω προσωπικών αναζητήσεων, (3) **Μέρμηγκες** – Εγωκεντρισμός, Πρακτικότητα και Καθημερινότητα και (4) **Κουκουβάγιες** – Προσφορά, Ευαισθητοποίηση, και επίδειξη ενδιαφέροντος για τις επόμενες γενιές.

Οι προβληματισμοί του κοινού ήταν σε τρία επίπεδα.

Το πρώτο επίπεδο αφορά την ποιότητα της προσωπικής-οικογενειακής τους ζωής και είναι αυτό που αξιολογείται σε καθημερινή βάση. Επίσης, είναι αυτό που διαφοροποιεί τους ανθρώπους μεταξύ τους. Όσο, δε, πιο ζωτικοί είναι οι προβληματισμοί της προσωπικής-οικογενειακής ζωής για έναν άνθρωπο, τόσο λιγότερο καταφέρνει να προσεγγίσει ουσιαστικά τους προβληματισμούς των άλλων δύο επιπέδων.

Το δεύτερο επίπεδο έχει να κάνει με γενικότερες θεμελιώδεις αξίες που αφορούν την ποιότητα και την δυνατότητα καλυτέρευσης της ζωής μίας κοινωνίας

Το τρίτο επίπεδο γίνεται αντιληπτό σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο, που περιβάλλει μεν τα προαναφερθέντα επίπεδα («αν υπάρχει πόλεμος δεν μπορούμε να συζητάμε για όλα τα άλλα»), αλλά επειδή οι άνθρωποι δεν σχετίζονται άμεσα με αυτό - παρά μόνο θεωρητικά - οι προβληματισμοί γύρω από αυτά τα θέματα παραμένουν σε λογικό επίπεδο με ελάχιστη συναισθηματική χροιά.

Το θέμα του περιβάλλοντος εντάσσεται με διαφορετικές μορφές, ανάλογα με το επίπεδο του προβληματισμού.

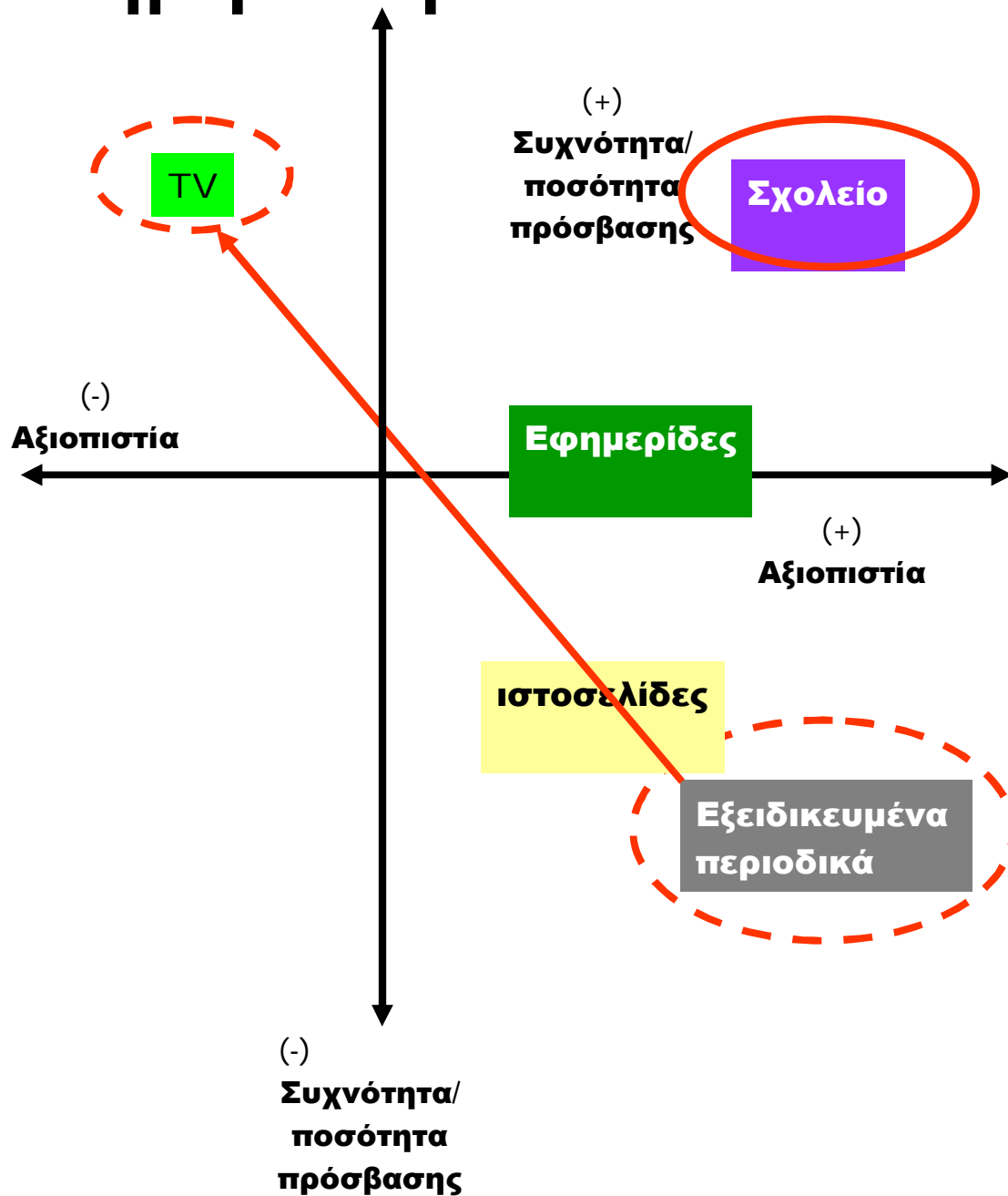
Ειδικότερα για το ζήτημα των πηγών ενημέρωσης και την αξιοπιστία τους. Το σχολείο χαρακτηρίζεται ως:

- Μία πηγή που θεωρείται αξιόπιστη, αλλά κυρίως για μαθητές.
- Δευτερευόντως είναι και πηγή ενημέρωσης για τους γονείς, λόγω της επιρροής που ασκείται από τα παιδιά τους.
- Παρ' όλα αυτά υπάρχουν δύο λόγοι για τους οποίους η δυναμική αυτής της πηγής μειώνεται, οι οποίοι σε ένα βαθμό είναι αλληλένδετοι.
- Ο πρώτος έχει να κάνει με την εξ' ορισμού τάση που έχουν οι μαθητές να αποφεύγουν κάποιες εκπαιδευτικές υποχρεώσεις.
- Ο δεύτερος έχει να κάνει με τον τρόπο που παρέχεται η γνώση και εκπαίδευση των περιβαλλοντικών θεμάτων, που δεν λειτουργεί έτσι ώστε να προκαλεί κάποιο ενδιαφέρον και άρα ενισχύει την «τάση αποφυγής» των μαθητών.
- Για το μάθημα του Λυκείου για το περιβάλλον το θεωρούν μάθημα επιλογής στο οποίο εξετάζονται και βαθμολογούνται
- Οι προγραμματισμένες εκπαιδευτικές εκδρομές καταλήγουν να είναι μία αφορμή για διασκέδαση και όχι για επιμόρφωση σε θέματα περιβάλλοντος.

Συμπεραίνουμε για το σχολείο και το ρόλο του ότι: Το σχολείο αποτελεί δύναμη πολύ σημαντικό μέσο ενημέρωσης, επιρροής και κινητοποίησης γιατί μπορεί να επηρεάσει άμεσα τις καινούριες γενιές, έτσι ώστε να αποκτήσουν περιβαλλοντική παιδεία και να υιοθετήσουν πρακτικές εξ' αρχής. Δευτερευόντως, αυτά τα παιδιά μπορούν να επηρεάσουν το οικογενειακό τους περιβάλλον, λόγω αυξημένης ευαισθητοποίησης των γονιών σε θέματα που τους προτείνουν τα παιδιά τους και είναι «κοινωνικά σωστά». Είναι υποχρεωτικό. Είναι φθηνό (συνδυασμός αξιοπιστίας και δεδομένης συχνότητας πρόσβασης)

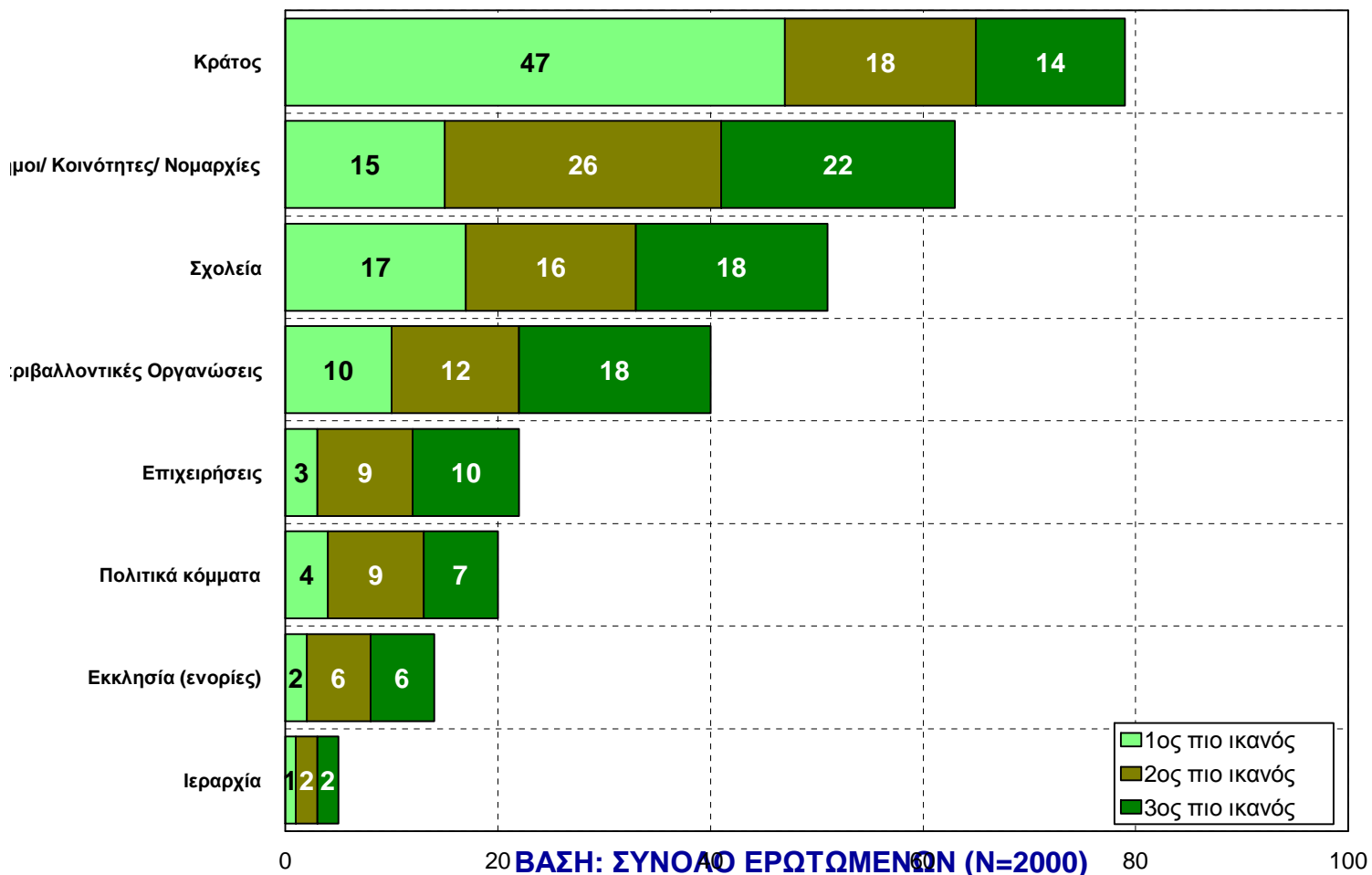
Προκειμένου να αξιοποιηθούν καλύτερα οι πηγές ενημέρωσης θα πρέπει να συνδυαστεί η συχνότητα και ποσότητα πρόσβασης με την αντιλαμβανόμενη αξιοπιστία και το σωστό ύφος πληροφόρησης (Πίνακας 2).

Η ενημέρωση

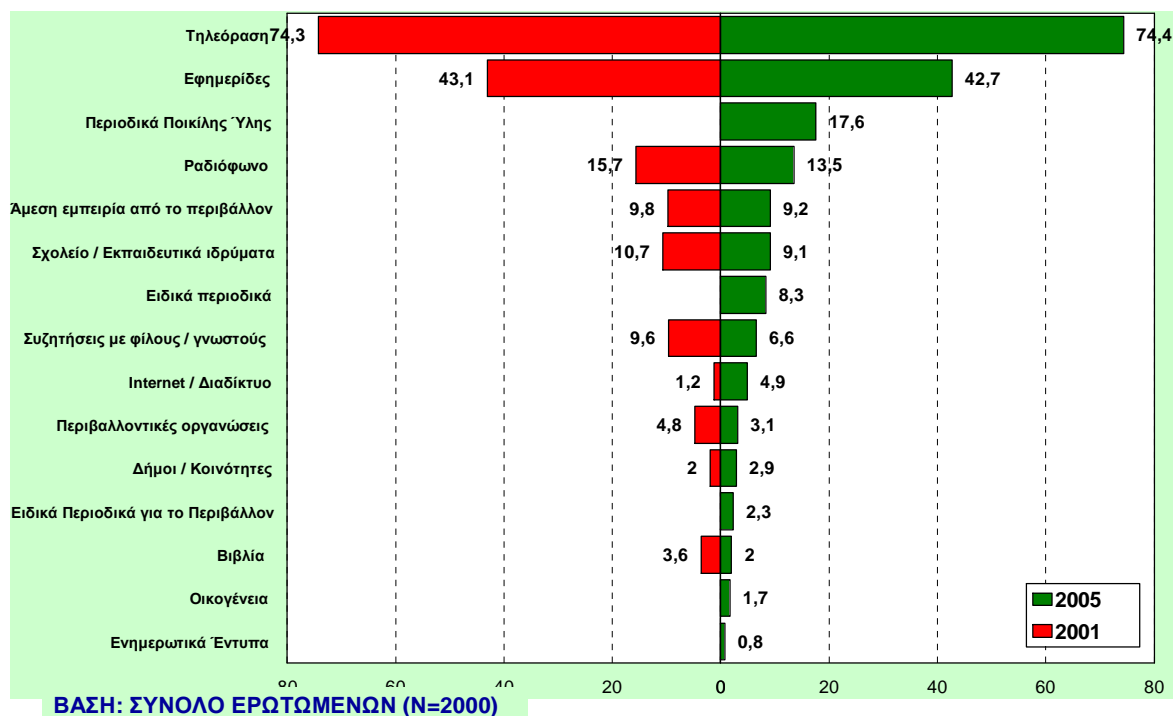

Πίνακας 2. Σχέσεις Συχνότητας Πρόσβασης σε πηγή ενημέρωσης και αξιοπιστία της
Στην ποσοτική έρευνα είχαμε δείγμα αντιπροσωπευτικό και σταθμισμένο του Ελληνικού
πληθυσμού (σύμφωνα με την απογραφή του 2001).

Πίνακας 3. ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΥ ΚΟΙΝΗΣ ΓΝΩΜΗΣ 3 ΠΙΟ ΙΚΑΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Πίνακας 4. ΠΗΓΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΓΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ – ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΑΝΑΦΟΡΑ – ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ 2001

Στον Πίνακα 3. αναφέρετε η ικανότητα επηρεασμού της κοινής γνώμης από συγκεκριμένους παράγοντες (οι 3 πιο ικανοί φορείς) και στον Πίνακα 4 φαίνεται η σύγκριση της έρευνας του 2001 με αυτήν του 2005 αναφορικά με την αυθόρμητη αναφορά πηγών ενημέρωσης για περιβαλλοντικά ζητήματα.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα άμεσα συμπεράσματα από την ποιοτική και ποσοτική έρευνα είναι ότι παρατηρείται:

1. Προβολή των περιβαλλοντικών προβλημάτων από τα ΜΜΕ. Υψηλό ποσοστό αυθόρμητης αναφοράς σε όσα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν προβληθεί από τα ΜΜΕ, και, αντιθέτως, χαμηλό επίπεδο αυθόρμητης αναφοράς σε προβλήματα που δεν έχουν απασχολήσει στον ίδιο βαθμό τα ΜΜΕ. Τα ΜΜΕ κρίνεται ότι προβάλλουν, διά των ειδήσεων και των ντοκιμαντέρ, αποσπασματικά και με ελλιπή τρόπο τα περιβαλλοντικά θέματα.
2. Το σχολείο αποτελεί δυνάμει σημαντικό μέσο ενημέρωσης, επιρροής και κινητοποίησης.
3. Συμπέρασμα που επιβεβαιώνει τα αισθήματα δυσπιστίας που διακατέχει την κοινωνία μας. Δυσπιστία προς το κράτος, τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, τους ίδιους τους εαυτούς μας — σε τόσο έντονο βαθμό, που ισοδυναμεί με καταδίκη της Διοίκησης και της κοινωνίας.
4. Συμπέρασμα που είναι οξύμωρο και δείχνει αντίφαση διότι ενώ ο Έλληνας έχει μεν εμπιστοσύνη στις περιβαλλοντικές οργανώσεις, αλλά από την άλλη παραδέχεται, ότι δεν συμμετέχει σε καμία από αυτές. Δεν συμμετέχει σε συλλογικές ενέργειες για το περιβάλλον και είναι ελάχιστοι αυτοί που συμβάλλουν ακόμα και ατομικά. Δηλώνει μεν ότι αποφεύγει να πετά σκουπίδια, και λιγότερο από τους δέκα στους εκατό δηλώνουν οποιαδήποτε άλλη φιλοπεριβαλλοντική πρακτική αλλά από την άλλη δεν ενδιαφέρεται να έχει συμμετοχή στο έργο των περιβαλλοντικών οργανώσεων.
5. Υπάρχει μια γενικόλογη θεωρητική προσέγγιση του Έλληνα για τα περιβαλλοντικά προβλήματα αλλά δεν υπάρχει προσωπική ή συλλογική εμπλοκή του, ούτε καν συναισθηματική, για όσα προβλήματα δεν τον απασχολούν προσωπικά.

Η επανάληψη της έρευνας σε τακτά χρονικά διαστήματα όπως και άλλες παρόμοιες έρευνες θα διευκολύνουν το έργο επιστημόνων, εκπαιδευτικών, ΜΚΠΟ αλλά και όλων όσων ασχολούνται με τη διαμόρφωση μιας υπεύθυνης περιβαλλοντικής συμπεριφοράς σε μια κοινωνία ενεργών πολιτών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Daoutopoulos, G., A., and Pyrovetsi, M. (1990). Comparison of conservation attitudes among fishermen in three protected lakes, Greece. *Journal of Environmental Management* 31(1), 83-92.
2. Pyrovetsi, M. and Daoutopoulos G., (1999). Farmers' needs for nature conservation education in Greece. *Journal of Environmental Management* 56, 147-157.
3. Αγγελίδου, Ευαγγ., (1996). Σχηματοποίηση των Εννοιών – Μία διδακτική στρατηγική στη διάθεση της Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης –εφαρμογή σε διδακτική ενότητα του νερού Γ΄ Τάξη Γυμνασίου. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Τομέας Υδραυλικής και Τεχνικής του Περιβάλλοντος. Θεσσαλονίκη.
4. Αθανασάκης, Α., (1992). Η Περιβαλλοντική αγωγή στη Δημοτική Εκπαίδευση και οι τάσεις των δασκάλων. Διδακτορική διατριβή. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ρέθυμνο.
5. Αιβαζίδης Κ., Πυροβέτση, Μ. Και Γ., Δαουτόπουλος, (1999). Ποιες είναι οι γνώσεις, στάσεις και απόψεις των φοιτητών της Σχολής Θετικών επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου απέναντι στο περιβάλλον. Στο: Δ. Καλαϊτζίδης (επιμ.). *Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΠΕΕΚΠΕ. Γλυφάδα - Αθήνα 8-10 Οκτωβρίου 1999.* (σελ 89-93). Αθήνα: Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.
6. Βασάλα, Π. (1994). Η διάβρωση του εδάφους ως παράδειγμα διδασκαλίας στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Αθήνα.
7. Γιανακάκη, Μ.-Στ., (1999). Η αρχή της αειφόρου ανάπτυξης και η συμβολή του σχολείου. Γνώσεις και απόψεις των Ελλήνων δασκάλων. Στο: Δ. Καλαϊτζίδης (επιμ.). *Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΠΕΕΚΠΕ. Γλυφάδα - Αθήνα 8-10 Οκτωβρίου 1999.* (σελ 89-93). Αθήνα: Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.
8. Δίτσιου, Μ. (2002). Αξιολόγηση του προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης « Πρώτη γνωριμία με τους φυσικούς πόρους – από την παραγωγή στην κατανάλωση». Διδακτορική διατριβή – τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.
9. Καλαϊτζίδης, Δ., (1999). Η επίδραση ενός Προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην κατανόηση της Αειφορίας από μαθητές τρίτης Γυμνασίου. Στο: Δ. Καλαϊτζίδης (επιμ.). *Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΠΕΕΚΠΕ. Γλυφάδα - Αθήνα 8-10 Οκτωβρίου 1999.* (σελ 89-93). Αθήνα: Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.
10. Κατσίκη Α., και Βογιατζής Γ., (2005), *Διερεύνηση της επίδρασης των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας στη διαμόρφωση Περιβαλλοντικής Αγωγής-Απόψεις, στάσεις καιπροσδοκίες μαθητών Γυμνασίου*, Στο: Καλαϊτζίδης Δ. (επιμ.) *Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συμποσίου με θέμα «Εμπνευση, Στοχασμός και Φαντασία στην Περιβαλλοντική εκπαίδευση»*, Πειραιάς 1-2 Απριλίου 2005, Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.
11. Μάναλης και Πλατανιστιώτη (1999). Μελέτη για αλλαγές σε γνώσεις και στάσεις μαθητών που υλοποίησαν πρόγραμμα ΠΕ – η περίπτωση του 5^{ου} Γυμνασίου Νίκαιας. Στο: Δ. Καλαϊτζίδης (επιμ.). *Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΠΕΕΚΠΕ. Γλυφάδα - Αθήνα 8-10 Οκτωβρίου 1999.* (σελ 89-93). Αθήνα: Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.
12. Ντούβλη, Π., (1997). Καταγραφή γνώσεων, απόψεων και στάσεων μαθητών της Α΄ Λυκείου σε θέματα περιβάλλοντος. Μεταπτυχιακή εργασία. Θεσσαλονίκη.
13. Ντούβλη, Π., Πυροβέτση, Μ., και Παρασκευόπουλος Στ., (1999). Καταγραφή γνώσης και στάσης των μαθητών της Α΄ Λυκείου σε θέματα περιβάλλοντος. Στο: Δ. Καλαϊτζίδης (επιμ.). *Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΠΕΕΚΠΕ. Γλυφάδα - Αθήνα 8-10 Οκτωβρίου 1999.* (σελ 89-93). Αθήνα: Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.
14. Παντής Ι., Παρασκευόπουλος, Στ., Σγαρδέλης, Στ. Και Στάμου, Γ., (1996). Καταγραφή των απόψεων, της στάσης και της συμπεριφοράς των νέων σχετικά με το περιβάλλον στην ευρύτερη περιοχή Αθηνών.ΥΠΕΠΘ, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Αθήνα., Λιβάνης- Νέα Σύνορα.

15. Πυροβέτση, Μ., Ψαλλιδάς, Β., Δαουτόπουλος, Γ., & Βώκου, Δ., (1993). Συμβολή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην αλλαγή γνώσεων και στάσεων μαθητών γυμνασίων απέναντι σε ένα υγροτοπικό οικοσύστημα. Στο: Θωμόπουλος Γ. (επιμ.) Πρακτικά 15^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, 21-24 Απριλίου 1993. Φλώρινα – Καστοριά.(192-195). Θεσσαλονίκη: Ελληνική Εταιρεία Βιολογικών Επιστημών
16. Ρακιντζής Ι., (1997). Διερεύνηση των γνώσεων, στάσεων και απόψεων των καθηγητών της Μέσης εκπαίδευσης σχετικά με το φυσικό περιβάλλον. Μεταπτυχιακή εργασία. Τμ. Βιολογίας. Θεσσαλονίκη.
17. Ρακιντζής Ιω., Πυροβέτση, Μ.και Γ. Δαουτόπουλος (1999). Διερεύνηση των γνώσεων στάσεων και απόψεων των καθηγητών της μέσης Εκπαίδευσης σχετικά με το περιβάλλον. Στο: Δ. Καλαϊτζίδης (επιμ.). Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΠΕΕΚΠΕ. Γλυφάδα - Αθήνα 8-10 Οκτωβρίου 1999. (σελ 89-93). Αθήνα: Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.
18. Ράπτης, Ν. Και Β., Πετρενίτη (1999). Απόψεις δασκάλων για το περιβάλλον και την ΠΕ. Στο: Δ. Καλαϊτζίδης (επιμ.). Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΠΕΕΚΠΕ. Γλυφάδα - Αθήνα 8-10 Οκτωβρίου 1999. (σελ 89-93). Αθήνα: Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.
19. Ρωμαντζής, Μ., (1998). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση – Στόχοι των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και παράγοντες που επηρεάζουν την επίτευξή τους. Διδακτορική διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Τομέας Παιδαγωγικής. Αθήνα.
20. Τρικαλίτη, Αγγ., (1994). «Διερεύνηση γνωστικών, ψυχολογικών και κοινωνικών παραγόντων που συνδέονται με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Διδακτορική Διατριβή, ΕΚΠΑ, Φιλοσοφική σχολή, Τμήμα Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας.
21. Χατζηφωτίου,Α. (1999). Στάσεις και αντιλήψεις δασκάλων για Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Βόρειο τμήμα της Αγγλίας και Ελλάδας. Στο: Δ. Καλαϊτζίδης (επιμ.). Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΠΕΕΚΠΕ. Γλυφάδα - Αθήνα 8-10 Οκτωβρίου 1999. (σελ 89-93). Αθήνα: Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.
22. Ψαλλιδάς, Β. και Πυροβέτση, Μ. (2005). Καταγραφή γνώσεων, στάσεων και αυτοδηλούμενων συμπεριφορών μαθητών Γ' Γυμνασίου για τους υγρότοπους και το περιβάλλον και διερεύνηση της επίδρασης ενός ειδικά σχεδιασμένου προγράμματος ΠΕ για υγρότοπους. Στο: Καλαϊτζίδης Δ. (επιμ.) Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συμποσίου με θέμα «Έμπνευση, Στοχασμός και Φαντασία στην Περιβαλλοντική εκπαίδευση.», Πειραιάς 1-2 Απριλίου 2005, Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.
23. Ψαλλιδάς, Β., Καλαϊτζίδης Δ, Καρράς Κ., (2005). Η περιβαλλοντική συνείδηση των Ελλήνων, Στο: Καλαϊτζίδης Δ. (επιμ.) Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συμποσίου με θέμα «Έμπνευση, Στοχασμός και Φαντασία στην Περιβαλλοντική εκπαίδευση.», Πειραιάς 1-2 Απριλίου 2005, Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.